

I ShO'BA. TIL VA NUTQ MADANIYAT KO'ZGUSIDA

IJTIMOIIY TARMOQLARDA NUTQ MADANIYATI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Sevinch NORMUMINOVA

*O 'zbekiston davlat jahon tillari universiteti xalqaro jurnalistika fakulteti
Axborot xizmati va jamoatchilik bilan aloqalar yo 'nailishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya. Bugungi shiddatli zamonda hayotimizni internet yoki ijtimoiy tarmoqlarsiz tasavvur etib bo 'lmaydi. Buning natijasida, zamonaviy kasblar ham paydo bo 'lyapti va insonlarning asosiy ishlari elektron tarzda ijtimoiy tarmoq bilan bog 'liq bo 'lib bormoqda. Ko 'chadagi har bir inson, umumon olganda qo 'lida “smart” telefonlari bor insonlar ijtimoiy tarmoqda kundalik yangiliklardan xabardor bo 'lish, ularni bir-birlariga uzatish bilan umrini ko 'p qismini o 'tkazmoqda va buning qaysidir ma 'noda salbiy tarafi ham kuzatilyapti. Misol tariqasida ijtimoiy tarmoqda adovat tili shakllanishi, insonlarda mafkuraviy imunitet va savodxonlik darajasi juda ham past ekanligiga guvoh bo 'lib bormoqdamiz. Bu esa virtual olamda yana bir alohida savodsiz va manaviyatsiz jamiyat shakllanayotganidan darak beradi.

Kalit so 'zlar: smart, mafkuraviy imunitet, virtual, real, telegram, Instagram, facebook, you tube, ommaviy madaniyat, manipulyatsiya, shaxsiy blog, adovat tili, kanal, axborot xuruji, post, ijtimoiy narkotik, sayt, like, content, avtomatik.

Hozirgi kelib real oldamdan ko 'ra virtual olamdagi muammolar ko 'payib, insonlar bir-birini tanimasa ham, nutq madaniyatidan chetga chiqqan holda ijtimoiy tarmoqda bir-birlari bilan tortishib, o 'zlarida mafkuraviy imunitet shakllanmaganligi va savodxonlik darajasi qanchalik past ekanligini ko 'rsatishmoqda.

Dunyo xabarlari, yurtimizda bo 'layotgan o 'zgarishlar hammasi telegram, Instagram, facebook, you tube ijtimoiy tarmoqlari orqali yoritib borilyapti va insonlar o 'sha hodisada bo 'lmagan bo 'lsalarda, xabarlarni ko 'rib o 'z bilim darajasida tahlil qilgan holda ularga munosabat bildirish, o 'z fikrlarini bayon etib, tuyg 'ularini, qarashlarini bildirishga keng maydon yaratildi. Buning natijasida insonlar uchun bimalol o 'z fikrlarini bayon etib, tuyg 'ularini, qarashlarini bildirishga keng maydon yaraldi. Hatto, ba 'zida shunday vaziyatlar bo 'lyaptiki, ijtimoiy tarmoqlardagidek bo 'layotgan bahsni, fikrlarni biz real olamda uchratmaymiz. Chunki real hayotda qaysidir ma 'noda ommaviy madaniyat

shakllangan, hamma bir-birini hushyor qiladi, ammo, ijtimoiy tarmoqda bir-birini yoshini, kimligini bilmay turib, bema'lol izoh qoldirish mumkin. Bu esa biz qanchalik mafkuraviy imunitetga muhtoj ekanligimizni va savodxonligimiz qay darajada ekanligiga guvoh bo'lamiz. Bundan kelib chiqib shuni aytish joizki, Ijtimoiy tarmoq bizga qaysidir ma'noda ko'zgu vositasida xizmat qilib, nuqsonlarimizni ko'rsatib bormoqda.

Deyarli barcha hozirgi yosh avlod bugungi kunda ijtimoiy tarmoq orqali "bilimlarini kengaytirayпти" desam mubolag'a bo'lmaydi. Ular deyarli barcha axborotga ega bo'lishadi va o'z fikrlashlaridan kelib chiqib, u yoki bu masalaga o'z munosabatlarini bildirishadi. Ammo afsuski, bu izohlarning yarimidan ko'pi saviyasiz, o'qigan insonlarning fikri deb bo'lmaydi. Hozirda yetarli bilimi yo'q, hali dunyoqarashi shakllanmagan insonlar o'z shaxsiy bloglarini yuritadi, yetarli ko'nikmaga ega emasligini, fikri to'g'ri yoki noto'g'riligini, kimningdir ongini manipulyatsiya qilishini, insonlarni keraksiz axborotlar bilan to'yintirayotganini va ularning vaqtini o'g'irlashayotganini o'ylab ham o'tirishmayapti. Ozgina ko'nikmaga ega bo'lib, 3-4 misrali "maqolalari"ni bezak bilan telegram, Instagram, facebook va you tubedagi bloglariga joylashtirishmoqda.

Buning natijasida izohlarda bir-biriga "adovat tili" bilan munosabatda bo'luvchilar, irqchilik ham diniy masalada tortishuvchilar soni ko'payapti. Ba'zi insonlar o'zlarini "aqilli" ko'rsatgan holda, bu mavzuga taalluqli bo'lmasa ham uzundan-uzun fikrlar qoldirishadi. Bu esa o'sha postni bezab turadi. Bugunga kelib, kerksiz kanallar, bloglar, ma'lumotlarning adog'i yo'q. Shunday vaziyatlarni ham kuzatishimiz mumkinki, ba'zilar qaysidir mashxur insonga o'z shaxsiy adovati bo'lganligi uchun uzundan-uzoq u haqida munosabatlar qoldirishadi va huddi hammaga uni qanday ekanligini ko'rsatganday bo'ladi.

Statistik ma'lumotlarga qaraganda dunyo yoshlarining 96% ijtimoiy tarmoq¹ orqali munosabatga kirishishmoqda. Ko'p yoshlarda mafkuraviy imunitet shakllanmaganligi tufayli ham ba'zi g'arazli kuchlar ularning qalbi, ongi, ruhiyatiga tazyiq o'tqazib, axborot xurujlarini amalga oshirishda internet va ijtimoiy tarmoqlardan unumli foydalanishmoqda. Buning natijasida shuni ko'rishimiz mumkinki, izohlarning

¹ <https://iiv.uz/news/ijtimoiy-tarmoq-undan-siz-qanday-foydalanasiz>

ko'pida, deyarli hammasida yoshlar tarafidan qo'rs, qo'pol so'zlar ishlatilib, bir-birini haqoratlash darajasiga borishyapti. Ikkinchi tarafdin u yerdagi imlo xatolarni ko'radigan bo'lsak, bu inson o'zi boshlang'ich ta'lim olganmi deymiz. Bu hol o'rta yoshlilar va yoshlarda ko'p kuzatilib kelinmoqda. Hatto yoshlar tomonidan "ijtimoiy tarmoq alifbosi" yaratilyapti (misol uchun, "sh" harfi o'rniga "w", "ch" harfi o'rniga "4" ishlatilishi), vizual olam iboralari. Bu degani virtual olamda yangi jamiyat shakllanyotganini bildiradi. Ba'zibir belgilar, iboralar, ularni faqat virtual olam egalari biladi va shu orqali suhbat qurishadi. Mana shu jamiyat ijtimoiy tarmoq orqali o'z "men" larini shakillantirishyapti. Kuzatishlarga qaraydigan bo'lsak yoshi katta insonlar qisqartmalarni va imlo xatolar bilan bo'lgan izohlarni yoqtirmasligini va bunday yozadigan insonlarni "ma'naviyatsiz kishi" deb bilishadi. Ular faqat o'tirgan joyida fikr bildirisha oladi, lekin real hayotda o'zlarini o'rinlarini topmagan shaxslardir. Eng qizig'i ba'zi vaziyatlarda shunday holatlar ham bo'ladiki, virtual olamdagi insonlar bir-birining irqi, dini ustida bahslashadi, kamsitishadi, "adovat tili"ni keltirib chiqazishadi. Bir insonning birgina gapi orqali orqasidan minglab saviyasiz odamlar ergashadilar. Boshqa holatlarda bu maxsus topshiriq asosida insonlar o'rtasida ataylab "adovat tili"ni keltirib chiqazish "ijtimoiy narkotik" tarqatish maqsadida qilingan bo'lishi mumkin. Buni insonlar farqiga bormaydilar va o'zlari bilmagan holatda buning manipulyatsiyasiga uchrab, xohlamasalar ham bir-birlariga tosh otishadi. Aslida nega tortishayotganlarini ham o'zlari anglab yetmaydilar, hammasi maqsadsiz sodir bo'ladi.

Bugungi kunga kelib, ko'p elektron saytlar paydo bo'ldi, hamma narsa raqamli texnologiyaga o'tdi. Endi insonlar bosma matbuotdan ko'ra, elektron xabarlarni o'qishni afzal ko'ra boshladilar. Chunki ular tezkor va qulay va, albatta, hamyonbopdir. Lekin qo'shtirnoq ichidagi saytlar borki, jamiyatda "adovat tili"ni keltirib chiqazishga sabab bo'lmoqda. Bundan maqsad esa raqobatda yutib chiqish, ko'p izohlar, "like"lar to'plash, u xabarlarni insonlar yaqinlariga ulashishidir. U axborot manfaatli yoki keraksizligini aslo qizig'i ham yo'q, muhimi raqobatchi saytlar o'rtasida birinchilikni saqlab qolish.

Axborot aslida insonlarni birlashtiruvchi insonlarning insoniylik darajasini shakillantirishga, ularni irqi, dini, tilidan qat'i nazar bir-birlariga yordam qo'lini cho'zishni ko'rsatuvchi "kalit" Shu bilan birgalikda juda ham kuchli qurol hisoblanadi. Bitta axborot, bitta so'z orqali urush barham topishi yoki alanga olishi mumkin.

Shunday ekan, ~~“Media, Til va madaniyat, Tisjima” talabalar ilmiy-amaliy konferensiyasi, 2023~~ biz hozirgi ijtimoiy tarmoqqa kirayotgan har bir shaxsning mafkuraviy ongini shakillantirishimiz, yosh avlodning ijtimoiy tarmoqlardan qanday foydalanish kerakligini, fikrni to'g'ri berish, kim bo'lishdan qat'i nazar muomila madaniyatidan chetga chiqmagan holda unga izoh yozish, kerakmas munosabatlarni ijtimoiy tarmoqlarda bildirmaslikni, “adovat tili”ni qo'zg'atuvchi so'zlardan uzoq bo'lishi kerakligini, o'z ongini manipulyatsiya qilishlariga yo'l ochib bermasliklarini o'rgatish kerak. Bu uchun , albatta, loyiha ishlab chiqilishi kerak.

Agar har bir ijtimoiy tarmoqdan foydalanishdan oldin foydalanuvchining yoshini, dunyoqarashini bilish uchun online o'quv kurslari, testlar, nutq madaniyatini shakillantirishga qaratilgan video-kontentlar joylashtirilsa va targ'ib qilinsa yaxshi bo'lar edi. Ya'ni qayisidir ijtimoiy tarmoqdan foydalanyotgan kishiga avtomatik ravishda o'sha tarmoqni mobil telefonlariga ulayotganda bu narsalar taqdim qilinishi, shundan keyingina u inson bu tarmoqdan foydalana olishi zarur va har oy bu bo'yicha testlar, bu haqida ularning fikrini bilish uchun katta munosabat maydoni yaratilishi zarur.

Shuningdek, maktablarda, oliygohlarda, tashkilotlarda, umumon olganda har bir insonlar jamoasi bor joyda “ijtimoiy madaniyat” trening-seminarlari tashkil etilishi va bu davomli bo'lib, natijasi kuzatib borilishi darkor. Bundan tashqari kitobxonlik va yozish ko'nikmasini shakillantirish uchun chora-tadbirlar ishlab chiqarilishi kerak. Insonning ongi to'g'ri axborot bilan to'lgan bo'lsa, to'g'ri yozish qobiliyati bor bo'lsa, har bir yozayotgan izohlarini, ijtimoiy tarmoqqa joylayotgan postlarini o'ylab qo'yadi. Bugungi texnologiyalar asrida biz texnika, raqamli tarmoqlarni rivojlanishini also to'xtata olmaymiz, ular yanada taraqqiy etib boradi. Lekin inson o'zining ongini, nutq madaniyatini boshqara oladi va unga egalik qilishi uchun bilim, ko'nikmaga ega bo'lishi lozim. Shunday insongina jamiyatni botqoqlikdan olib chiqa oladi, bo'lmasa tirik , ammo, ongli o'likday yashayverishadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Тешабаева, Д. М. "Речевой этикет делового письма: Автореф.... канд. филол. наук." Ташкент 19 (2000): 6.
2. Мавлянова, Ш. З., and Д. А. Тешабаева. "Современный взгляд на патогенез и терапию атопического дерматита." VA ESTETIK TIBBIYOT 1 (1991): 17.
3. Тешабаева, Дилфуза, and Гульбахор Абдухалилова. "ТУРИЗМ СОҲАСИГА ОИД СЎЗ ВА ИБОРАЛАРНИ ПРЕФИКСЛАР ЁРДАМИДА ЯСАЛИШИ." Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб

муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. 3.9 (2023).

4. Дадабаева, Хаётхон, and Дилфуза Тешабаева. "Роль акта в формировании коммуникативной компетентности при обучении иностранным языкам курсантов военного образования." in Library 3.3 (2023): 235-242.